Нацыянальны інстытут адукацыі

Кампетэнтнасны падыход

І. А. Пінголь

Беларуская літаратура

8 клас

Дыдактычныя і дыягнастычныя матэрыялы

Дапаможнік для настаўнікаў
устаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай і рускай мовамі навучання

Рэкамендавана
Навукова-метадычнай установай «Нацыянальны інстытут адукацыі» Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Мінск
«Сэр-Віт»
2019

Прадмова

Навучанне літаратуры ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі паводле канцэпцыі вучэбнага прадмета «Беларуская літарататура»[1] абумоўлена практычнай накіраванасцю і сарыентавана на рэалізацыю кампетэнтнаснага, сістэмнага, аксіялагічнага, камунікатыўна-дзейнаснага, культуралагічнага і культуратворчага падыходаў пры выкладанні ўсіх раздзелаў і тэм курса беларускай літаратуры.

У сучаснай адукацыі на першы план выходзіць фарміраванне функцыянальнай пісьменнасці, якая разумеецца як здольнасць выкарыстоўваць набытыя веды, уменні і навыкі для рашэння максімальна шырокага дыяпазону жыццёвых задач у розных сферах дзейнасці і сацыяльных узаемаадносін. У такім кантэксце галоўнай мэтай навучання беларускай літаратуры ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі з'яўляецца фарміраванне дзейснага чытача – асобы з высокім узроўнем чытацкай пісьменнасці і здольнасцямі да каштоўнасна-сэнсавага засваення твораў літаратуры як мастацтва слова. Такое спалучэнне функцыянальнага, аксіялагічнага і мастацка-эстэтычнага аспектаў літаратурнай адукацыі стварае ўмовы для выхавання сродкамі беларускай літаратуры як вучэбнага прадмета чытача матываванага (на I ступені агульнай сярэдняй адукацыі), чытача кампетэнтнага (на II ступені агульнай сярэдняй адукацыі) і чытача кваліфікаванага (на III ступені агульнай сярэдняй адукацыі).

У выніку дасягнення мэт і задач літаратурнай адукацыі фарміруюцца наступныя прадметныя кампетэнцыі:

літаратурная, якая накіравана на засваенне вучнямі ведаў пра літаратуру як сістэму, сфарміраваных у выглядзе паняццяў і рэалізаваных у разнастайных спосабах дзейнасці, і праяўляецца ў асобасным ўспрыманні, засваенні і асэнсаванні мастацкіх тэкстаў, фарміраванні ў яго чытацкай культуры, літаратурных і эстэтычных густаў;

каштоўнасна-светапоглядная, якая сведчыць пра засваенне сістэмы каштоўнасных адносін да рэчаіснасці, да людзей, да сябе, зафіксаванай у творах беларускай літаратуры;

---

[1] Праскаловіч В., Шаўлякова-Барзенка, І. Канцэпцыя вучэбнага прадмета «Беларуская літаратура» (V – XI класы): Праект / В. Праскаловіч, І. Шаўлякова-Барзенка // Роднае слова. – 2016. – № 3. – С. 51–62.

маўленчая – авалоданне асноўнымі відамі маўленчай дзейнасці (вуснай, пісьмовай, сітуацыйнай і г. д.);

камунікатыўная – набыццё вопыту камунікатыўнай дзейнасці праз ажыццяўленне дыялогу з тэкстам мастацкага твора, яго аўтарам, іншымі чытачамі, адзінкавым тэкстам і мноствам кантэкстаў;

культуралагічная кампетэнцыя – усведамленне вучнямі літаратуры як феномена культуры, нацыянальна-культурнай спецыфікі беларускай літаратуры; здольнасць карыстацца культуразнаўчай інфармацыяй для патрэб камунікацыі;

культуратворчая – набыццё вопыту культуратворчай дзейнасці: авалоданне сістэмай цэласных аперацыйных комплексаў розных відаў творчай дзейнасці.

Прапанаваныя дыдактычныя і дыягнастычныя матэрыялы з'яўляюцца сродкам для фарміравання ў вучняў як ужо акрэсленых прадметных, так і метапрадметных і асобасных кампетэнцый. Заданні маюць комплексны характар, бо накіраваны на фарміраванне адначасова некалькіх кампетэнцый. Пры іх выкананні вучням дзеля засваення вучэбнага матэрыялу неабходна ажыццявіць дзейнасць рознага віду: пазнавальную, камунікатыўную, пошукавую, творчую і інш. Пры гэтым заданні патрабуюць не столькі аднаўлення інфармацыі ці асобных дзеянняў, колькі дзейнасці вучня па асэнсаванні літаратурных твораў і з'яў з пазіцыі сваёй асобы.

Асновай задання часцей за ўсё з'яўляецца тэкст літаратурнага твора ці літаратурна-крытычнага артыкула, да якога прапануецца пэўная задачная фармулёўка. Яна дакладна ўказвае на тыя спосабы дзейнасці, якія вучню неабходна ажыццявіць для выканання задання. Напрыклад:

«У лірычных творах у цэнтры ўвагі знаходзіцца ўнутраны свет чалавека, а сюжэтам з'яўляецца не счапленне падзей, а рух пачуццяў і настроеў. Перачытайце верш Максіма Багдановіча «Раманс» («Зорка Венера ўзышла над зямлёю...»), вылучыце словы, ключавыя для разумення пачуццяў лірычнага героя і на іх аснове вызначце яго настрой, адчуванні і думкі».

У пэўных заданнях алгарытм дзеянняў вучняў задаецца праз шэраг пытанняў і заданняў. Напрыклад,

«Перачытайце апісанне сустрэчы Сцяпана з маці. Прасачыце за зменай пачуццяў героя. Пра што яны сведчаць? Прыгадайце іншыя

эпізоды апавядання, дзе вобраз маці падаецца аўтарам праз успрыманне сына. Якім чынам яны характарызуюць героя?»

Да некаторых заданняў прапанаваны бланк адказу, які задае структуру прад'яўлення вучнямі вынікаў сваёй дзейнасці па выкананні задання. Напрыклад:

Тэкст байкі	***Рэжысёрскія рэмаркі***
І вось адзін тут Падсвінак, *Які заўважыў бруд раней,* *І кажа:* *– Дзядзечка, твой лыч у брудзе!* *Нязграбна гэта й між свіней,* *А што ж, калі заўважаць людзі?*	

Пэўныя заданні маюць творчы характар і арыентуюць вучняў на прымяненне атрыманых ведаў у новай сітуацыі і для рашэння жыццёвых задач. Заданні і пытанні павышанай цяжкасці пазначаны зорачкай (*). Напрыклад:

«Уявіце, што вы – мастак-афарміцель зборніка, у які ўключаны творы Р. Барадуліна "Трэба дома бываць часцей...", В. Карамазава "Дзяльба кабанчыка" і А. Дударава "Вечар". Прыдумайце вокладку да гэтага выдання. Стварыце яе эскіз або дайце слоўнае апісанне».

Дыдактычныя і дыягнастычныя заданні прызначаны для ацэнкі якасці разумення мастацкага твора, сфарміраванасці аналітычных, маўленчых і літаратурна-творчых уменняў, здольнасці выкарыстоўваць іх на практыцы, самастойнасці ацэнак падзей і характараў у мастацкіх творах, іх аргументаванасці і накіраваны на развіццё вобразнага мыслення і ўяўлення падлеткаў, эмацыянальна-каштоўнасных адносін да вывучаемага твора. Выкарыстанне дадзеных матэрыялаў у працэсе навучання беларускай літаратуры стварае ўмовы для павышэння цікавасці да чытання і развіцця станоўчай вучэбнай матывацыі ў вучняў.

Прапанаваныя заданні могуць быць выкарыстаны для арганізацыі індывідуальнай, парнай і групавой работы вучняў як непасрэдна на ўроку, так і на факультатыўных занятках, у рабоце

з высока матываванымі і філалагічна адоранымі вучнямі пры падрыхтоўцы да прадметнай алімпіяды, а таксама прапанаваны ў якасці дамашняга задання.

Дыдактычныя матэрыялы мэтазгодна задзейнічаць на аперацыйна-пазнавальным этапе ўрока для замацавання ведаў, развіцця чытацкіх уменняў, фарміравання прадметных кампетэнцый, а таксама для правядзення бягучага кантролю.

Дыягнастычныя ж матэрыялы маюць падагульняючы характар, таму прызначаны для ацэначна-карэкцыйнага этапу ўрока, яны накіраваны на выяўленне сфарміраванасці прадметных кампетэнцый (у кожным заданні акрэслена, якая з іх з'яўляецца вядучай пры яго выкананні) і могуць быць выкарыстаны для правядзення як бягучага, так і тэматычнага кантролю. Мэтазгоднасць выкарыстання таго ці іншага задання настаўніку варта вырашаць зыходзячы з канкрэтнай адукацыйнай сітуацыі і індывідуальных магчымасцей вучняў.

Прапанаваныя заданні патрабуюць ад вучняў індывідуальна-асобаснага ўспрымання літаратуры як мастацтва слова. Пры ацэнцы іх выканання настаўніку варта заахвочваць самастойнасць думкі падлеткаў, улічваць аргументаванасць і пераканаўчасць довадаў, арыгінальнасць падыходаў да вырашэння задачы. Менавіта:

- веданне вучнем зместу вывучаных твораў, значэння літаратуразнаўчых тэрмінаў, азначаных вучэбнай праграмай;
- разуменне ўзаемасувязі падзей, учынкаў, характараў персанажаў і важнейшых сродкаў іх паказу (у адпаведнасці з патрабаваннямі праграмы);
- матываванасць адбору эпізодаў, малюнкаў, дэталяў, мастацкіх сродкаў і інш. для вырашэння пастаўленай вучэбнай задачы;
- абгрунтаванасць асобаснай ацэнкі вывучанага твора яго ідэйна-мастацкім зместам;
- творчы, арыгінальны падыход да выканання задання.

Пры выстаўленні адзнакі за выкананне задання настаўніку неабходна зыходзіць з паказчыкаў ацэнкі вуснага і пісьмовага выказвання, пазначаных у нормах ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці вучняў па вучэбным прадмеце «Беларуская літаратура».

Умоўныя абазначэнні

– задачная фармулёўка

– тэкст для аналізу або дадатковая (ці дапаможная) інфармацыя

– бланк адказу

– мадэльны адказ

– спасылка на электронны адукацыйны рэсурс, размешчаны на Нацыянальным адукацыйным партале ў раздзеле «Дыстанцыйнае навучанне»

ДЫДАКТЫЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

Да раздзела І. Роды мастацкай літаратуры

Заданне 1

Перачытайце верш Рыгора Барадуліна «Трэба дома бываць часцей». Якая часціна мовы з ужытых у тэксце верша найбольш дапамагае зразумець яго асноўную думку? Адзначце правільны адказ:

а) назоўнік; б) прыметнік в) дзеяслоў.

Знайдзіце ў тэксце верша і запішыце словазлучэнні, якія з'яўляюцца адказам на пытанне: «Не забыць / помніць (каго / што)?» Якім чынам яны дапамагаюць зразумець вобраз роднага дома, створаны Рыгорам Барадуліным?

Не забыць / помніць	

Верш пачынаецца і заканчваецца амаль аднолькавай страфой, у тэксце сустракаюцца шматлікія паўторы. Якім чынам праз такую асаблівасць будовы твора раскрываецца яго асноўная думка (мастацкая ідэя)?

Заданне 2

Вызначце эпізоды, якія паказваюць развіццё сюжэта ў апавяданні В. Карамазава «Дзяльба кабанчыка».

Завязка	
Развіццё дзеяння	
Кульмінацыя	
Развязка	

Хто з герояў апавядання, на вашу думку, «душою стаў чысцей»? Чаму?

Заданне 3

Перачытайце апісанне сустрэчы Сцяпана з маці. Прасачыце за зменай пачуццяў героя. Пра што яны сведчаць?

Маці выйшла з хаты. Два пустыя вядры ў руцэ — ішла па ваду. Сына заўважыла — спынілася пад акном. У рыжым, старым, кругом палатаным кажусе, у шарсцяной хустцы, якую Сцяцан купляў у Мінску яшчэ да арміі.

— Ну што ты стаіш? — спытала зводдаль і замоўкла, адно вачыма лагодна ўсміхнулася, нібы казала-клікала: ну падыдзі да мяне, сынок...

Вёдры на зямлю паставіла, сама падышла.

Упартая стрыманасць у Сцяпанавай натуры змалку: руку падаў і больш — ані знаку, што рады сустрэчы з домам, з маці. Але гэта — адно першая хвіліна. Потым як глянуў маці ў вочы, малыя, нявінныя, нейкія галубіныя, з самотнай пякучай чырванню, у гусцейшых, як апошні раз, калі бачыліся, маршчынах, сэрца скранулася: сунуўся халодным носам у матчын твар, пацалаваў у шчаку. Ад непрывычкі засаромеўся сваіх раптоўных пачуццяў — адхінуўся, апусціў вочы, быццам не ведаў, як апраўдацца.

Узгадайце іншыя эпізоды апавядання, дзе вобраз маці падаецца аўтарам праз успрыманне сына. Якім чынам яны характарызуюць героя?

Заданне 4

Успомніце, які сон сніўся Сцяпану. Што, на вашу думку, хацеў у сне сказаць сын бацьку? Якім чынам гэты эпізод суадносіцца з фіналам апавядання?

Заданне 5

Размяркуйце паміж героямі п'есы Аляксея Дударава «Вечар» цытаты, якія іх характарызуюць. Запішыце нумары цытат у адпаведную графу табліцы.

Мульцік	*Гастрыт*

Змест

Прадмова . . . 3
Умоўныя абазначэнні . . . 7
Дыдактычныя матэрыялы . . . 8
Да раздзела I. Роды мастацкай літаратуры . . . 8
Да раздзела II. Лірычныя жанры . . . 11
Да раздзела III. Эпічныя жанры . . . 17
Да раздзела IV. Ліра-эпічныя жанры . . . 20
Да раздзела V. Драматычныя жанры . . . 24
Дыягнастычныя матэрыялы . . . 26
Да раздзела I. Роды мастацкай літаратуры . . . 26
Да раздзела II. Лірычныя жанры . . . 28
Да раздзела III. Эпічныя жанры . . . 30
Да раздзела IV. Ліра-эпічныя жанры . . . 32
Да раздзела V. Драматычныя жанры . . . 36
Выкарыстаная літаратура . . . 39